Prof. dr. sc. Salmedin Mesihović

Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu

18. VIII. 2025. god.

Pohod kagana na provinciju Dalmaciju krajem VI. st.

Apstrakt

Rad se bavi jednom od epizoda ratovanja Romejskog Carstva i Avarskog kaganata. Krajem VI. st., nakon što su Romeji uspjeli osloboditi Singidunum, kagan je pokrenuo veliki i iznenadni pohod na provinciju Dalmaciju. Vojska Avarskog Kaganata je uspjela da osvoji grad koji romejski i italijanski pisci u svojim narativima različito nazivaju kao Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve. Pored toga grada, osvojeno je i još 40 naselja, zadobijen veliki broj zarobljenika i golem ratni plijen. Ipak romejski vojskovođa Guduin je uspio, vješto manevrirajući sa znatno manje vojnika na raspolaganju, da iznenadi i teško porazi dio kaganatske vojske koja se povlačila iz provincije Dalmacije. Tom pobjedom su oslobođeni zarobljenici i otet neprijatelju sav plijen koji su opljačkali u pohodu.

Ključne riječi : Romejsko Carstvo, Avari, provincija Dalmacija, Guduin.

Abstract

This paper deals with one of the episodes of the war between the Byzantine Empire and Avar Khaganate. At the end of VI. century, after the Byzantine army succeeded in liberating Singidunum, the Khagan launched a large and sudden campaign against the province of Dalmatia. The army of the Avar Kaganate managed to conquer the city, which Byzantine and Italian writers call differently in their narratives as Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve. In addition to that city, another 40 settlements were conquered, a large number of prisoners and huge war booty were obtained. However, the Byzantine general Guduin managed, skillfully maneuvering with significantly fewer soldiers at his disposal, to

surprise and severely defeat part of the Khaganate army that was retreating from the province of Dalmatia. With that victory, the prisoners were freed and all the booty that they looted in the campaign was stolen from the enemy.

Key words : Byzantine Empire, Avars, province Dalmatia, Guduin.

Rat/ovi Romejske[1] države/carstva (koje se razvilo iz Istočnog Rimskog carstva) i Avarskog kaganata (konglomerata raznoraznih turkijskih, slavenskih, germanskih -npr. Gepidi – i iransko-sarmatskih naroda te preostalih Panonaca i Dačana i dovedenog, kao zarobljenika, balkanskog stanovništva) posljednjih decenija VI. i

[1] Odlučili smo se za termin „Romeji“, a ne Istočni Rimljani ili samo Rimljani, jer je to već vrijeme kada se uočava distinkcija između latinskog zapada i konstantinopoljskog, grčkog istoka. Inače za romejsku državu su se koristili termini : Βασιλεία τῶν Ῥωμαίων, Ἀρχὴ τῶν Ῥωμαίων, Ῥωμανία/Romania, Πολιτεία τῶν Ῥωμαίων, Γραικία/Graikia, Ῥωμαΐς.

prvih decenija VII. st. spadaju u jedno od najbitnijih poglavlja povijesti Balkana, jer su uveliko i suštinski predodredili današnju političku, etničku, narodnosnu, jezičku, pa kulturološku i mentalno – vrijednosnu sliku ovog europskog jugoistoka. Poradi toga i odlučnosti vojevanja sa obje strane, žestine i posebice zbog dugoročnih posljedica koje su ostavili po jugoistočnu Europu ti rat/ovi se mogu sa pravom smatrati „Bitkom za Balkan". [2] Nažalost, ovom periodu povijesti naših zemalja, u kojem se predestinirala politička, etnička, kulturološka sudbina Balkana, nije na zadovoljavajući način bila posvećivana pažnja u znanosti, iako dostupna literarna vrela, kao što su ona od ranoromejskih pisaca,[3] ilustrativno svjedoče i o ubitačnosti i o bitnosti svega onoga što se dešavalo od napada Kaganata na Sirmijum iz 579. god. pa sve do neuspjele opsade Konstantinpolisa iz 626. god.

[2] Pojava i upadi u romejsko područje naroda i zajednica koji pripadaju slavenskom etničkom i jezičkom kontinuumu su prethodili dolasku Avara. Tako su već vrijeme gotskog rata koji je u vidu neke svoje planirane rekonkviste na zapadu vodio Justinijan, sve postaju učestaliji prodori slavenskih i antskih skupina na romejsko područje južno od Dunava, koje značajne materijalne i ljudske gubitke svojim razaranjem, pljačkanjem i odvođenjem u sužanjstvo podanika cara iz Konstantinopolisa. Njima se pridružuju upadi bulgarskih zajednica, a tek decenijama kasnije dolaze i Avari koji će stvoriti veliki i opasni kaganat.

[3] O tome v. Prvi tom vizantiskih izvora za istoriju naroda Jugoslavije. Barišić – Rajković – Krekić – Tomić, 1955, 17-141 O bitci za Balkan v. i Mesihović, 2014, 298-303; Isti, 2021, 552-557; 576-578; 584-586; 594-601; 607; 616-617; 621-627 .

U okviru toga višedecenijskog ratnog sukobljavanja, uz određena kraća zatišja i primirja, za prostore današnje Bosne je bitna bila ratna, napadačka epizoda koju je poduzeo Avarski Kaganat na tadašnju provinciju Dalmaciju posljednjih godina VI. st.[4] Sama provincija je tada preživljavala i unutarnji sukob uslijed crkvenih pitanja i podjela (zbog imovine i imenovanja na crkvene pozicije), a u koja se aktivno bio umiješao i papa Grgur I. Veliki. I Konstantinpolis po svemu sudeći nije obraćao odgovorajuću pažnju na samu odbranu provincije, koja je u dotadašnjem ratovanju imala sporedno i periferno značenje.

Najčešće borbe i bitke su vođene na dunavskom limesu, Podunavlju i u dačko-mezijsko-tračkom pojasu odakle su vodili najkraći putevi na bogate romejske oblasti i prema carskoj prijestolnici. To je neminovno kao posljedicu imalo

[4] Provincija Dalmacija je i ranije, od kada je pala pod romejsku vlast, bila izložena, istina znatno manje nego donjopodunavske, središnjo i istočno-balkanske oblasti upadima barbara. Prokopije iz Cezareje (Προκόπιος ὁ Καισαρεύς; *Procopius Caesariensis*; živio 500. – cc. 554. god.) je u historiji Gotskog rata (III, 40, 7) zapisao kako su 550. god. Slaveni prešli Dunav sa namjerom da napadnu Solun, ali su saznavši o tome da romejski zapovjednik vodi brojnu vojsku, odustali su od pohoda na Solun. Umjesto toga su, prešavši redom sve ilirske planine, pojaviše se u Dalmaciji. Najvjerojatnije su u ovom slavenskom upadu ponajviše upravo stradali pojedini predjeli današnje Bosne i Hercegovine. Ovaj napad je ustvari jedan od ogranaka rasprostranjenog slavenskog upada na romejski Balkan (čak sve do Dugog zida, prve linije odbrane samog Konstantinopolisa) iz 550/551. god. n e. Po Prokopiju su Slaveni tada počinili „strahovita nedjela po čitavoj Europi (misli se na romejski Balkan op. a.), pljačkajući tamošnje krajeve, ne putem prepada nego prezimljujući kao u sopstvenoj zemlji..." I tako je započeo završni čin postojanja drevnog Ilirika.Menander Protektor/Zaštitnik (Μένανδρος Προτήκτωρ ili Προτέκτωρ; ranoromejski historičar iz sredine VI. st.) spominje kako je avarski kagan Bajan u vrijeme borbi za Sirmijum (568. god.) naredio da 10 000 Kutrigura pređu rijeku Savu i da pustoše kroz Dalmaciju. Ovaj upad je sigurno zahvatio današnju sjeveroistočnu Bosnu.

zanemarivanje udaljene zapadne provincije, odakle su povućene kvalitetne borbene trupe na bitnija ratišta. To je onda odlučio iskoristiti kagan i sa golemom vojskom je provalio u područje današnje Bosne. Sam pohod opisuju četiri izvora (tri romejska na grčkom jeziku i jedan italijanski na latinskom jeziku). Trenutno su dostupna tri romejska narativa (na grčkom jeziku) i jedan ranosrednjovjekovni italijanski narativ u kojima se opisuje navedeni ofanzivni udar Avarskog kaganata na kontinentalnu unutrašnjost provincije Dalmacije.

I. Teofilakt Simokata,[5] (Historija, VII, 12, 1-9)[6] :

[5] Teofilakt Simokata (*Theophylactus Simocatta*/Θεοφύλακτος Σιμοκάτ(τ)ης)je ranoromejski historičar koji je živio i djelovao u vrijeme vladavine vasilevsa Heraklija. Napisao je historiografsko djelo o vremenu vladavine dominusa Maurikija u osam knjiga, spis o prirodoslovnim pitanjima i zbirku eseja u epistolarnoj formi.

[6] Ove informacije se direktno nadovezuju na zbivanja oko Singidunuma, koje Teofilakt Simokata opisuje u poglavljima 10. i 11. VII. knjige. Avarski kagan je dao da se poruše bedemi Singidunuma i natjerivao je tamošnje stanovništvo da se preseli sa svojih ognjišta na „neprijateljsko zemljište". Prisk (*Priscus; magister militum per Thracias;* tadašnji glavni zapovjednik romejskih snaga u ratu protiv Avarskog kaganata) je nakon žestoke diskusije sa samim kaganom u svezi Singidunuma, poslao Guduina sa riječnom flotilom (11, 6-8) da pomogne stanovnicima Singidunuma. Kada su Avari (među njima je bilo sigurno i Slavena, i Sarmata i Gepida), koji su se nalazili oko Singidunuma, ugledali romejsku flotilu, prvo su utvrdili grad, skupivši kola-vagone ispred grada. Ali pošto su gradili grad postavivši „pred tvrđavu kola. Ali Avari pred Singidunumom ne dočekaše Romeje, jer su se, pošto su se također plašili i gradske populacije, dali u bijeg. Tako je Guduin bez napora oslobodio Singidunum i „spasio nesretni narod". Po Teofilaktu (11, 9), kagan je bio toliko bijesan zbog ovih dešavanja da je poslao izaslanike Prisku kako bi javno obznanio da poništava sporazume koje je imao sa Romejima. I desetog dana, kagan je prikupio svoje snage i pokrenuo pohod protiv, po Teofilaktu Simokati, „Jonskog zaliva", tj. na Jadransko more, odnosno na provinciju Dalmaciju..

περί τούτους τούς τόπους ἡ Δελματία χώρα καqέστηκεν. τοίνυν ἱκανούς χάρακας ο βάρβαρος ποιησάμενος εις τάς legoménas Βόγκεις εχώρησεν, καϊ δή παραστησάμενος τήν πάλιν τοΐς μhcanhmasi tessarάκοντα ἐζεπόρqησε φρούρια. ὁ δὲ στρατηγός τούτων διακηκοὼς τῶν δεινῶν δισχιλίοις μαχίμοις ὁπλίζει τὸν Γουδοῦιν ἐπὶ κατασκοπῇ τε τῶν πραττομένων τοῦτον ἐξέπεμπεν. ὁ μὲν οὖν Γουδοῦς ἀναλαβὼν τοῦ ὁπλιτικοῦ τοὺς λογάδας τῆς ὁδοιπορίας ἀπήρχετο. ἐκκλίνει τοιγαροῦν τὰς λεωφόρους ὁ Γουδοῦς καὶ διὰ δυσχωρίας αγνώστων τε ἀτραπῶν τὴν βάδισιν ἐπεποίητο, ἵνα μή που πολεμίας ὄψεως ἐπιφανείσης αὐτῷ ἐπισυρομένης πλήθη βαρβάρων εἰς τοὔσχατον κακὸν παραγένηται. καὶ οὖν γενόμενος τῶν βαρβάρων πλησίον ὁρᾷ ἐξ ἀπόπτου τινὸς περισκοπῆς πλήθη λαῶν παροδεύοντα. ἀποστείλας τοίνυν πεζοὺς ἄνδρας τριάκοντα παρακελεύεται ἰχνηλατεῖν τὸ πολέμιον. καὶ γοῦν οἱ Ρωμαῖοι διά τινων παρεκτετραμμένων ὁδῶν ἐποιοῦντο τὴν βάδισιν. ὑπὸ δευτέραν τοιγαροῦν φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἐλλοχῶσιν ὡς ἐν παραβύστῳ τινὶ τὸ βάρβαρον ἀνιχνεύοντες. ἐν ταῖς ὕλαις τοιγαροῦν ἀποκρυπτόμενοι , καὶ τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὰ μέσα παροδευούσης σημεῖα, ψυχῆς ἀρετῇ ἐφίστανται τοῖς βαρβάροις οἱ Ρωμαῖοι καθεύδουσιν. ἀπὸ σημείων δὲ δύο περιτυχόντες ἀνδράσι τρισὶ κραιπαλῶσι καὶ λίαν πεφυκόσιν ἐξοίνοις, τούτους ζωγρήσαντες, ὡς οἷόν τε ἦν ἀνετάσαντες τὰς τῶν πολεμίων ἐπιβολὰς ἁπάσας διέγνωσαν. οἱ μὲν οὖν Ρωμαῖοι δεσμοῖς περιβαλόντες αὐτοὺς τῷ Γουδοῦϊ ζῶντας ἐξέπεμψαν. Γουδοῦς δὲ ὁ ταξίαρχος μεμαθηκὼς ὑπ' αὐτῶν δισχιλίοις ἀνδράσιν ὁπλίταις ἐπὶ φρουρᾷ τῆς λείας τὸν Χαγάνον συμφράξασθαι, ἤσθη ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ · καὶ οὖν ἀποκρύπτεται ἔν τινι φάραγγι. οἱ μὲν οὖν βάρβαροι λαμπούσης ἡμέρας τὴν προνομὴν διεσώζοντο , ὁ δὲ Γουδοῦς ἐπὶ τὰ νῶτα τούτων γενόμενος ἀθρόως τε ἐπιθέμενος τῷ δόρατι πάντας διέφθορεν, ἀνασωσάμενός τε τὴν λείαν πρὸς τὸν Πρίσκον μεγαλοψύχω φρονήματι διεκόμισεν. ὁ δὲ Χαγάνος ταῦτα δὴ τὰ τῆς ἀποτεύξεως μεμαθηκὼς ἀθυμία πολλῇ κατεβέβλητο. ἐπὶ μῆνας τοιγαροῦν ὀκτωκαίδεκα καὶ περαιτέρω Ρωμαίοις τε καὶ βαρβάροις τοῖς ἀνὰ τὸν Ἴστρον αὐλιζομένοις οὐδὲν ἄξιον συγ γραφῆς διαπέπρακται. („U tom području nalazi se zemlja Dalmacija. Učinivši potreban broj konačišta, varvarin stiže u takozvane Bogkeis i osvojivši grad pomoću ratnih sprava, poruši četrdeset tvrđava. Kad je zapovjednik /misli se na Priska op. S.M./ čuo za ove strašne događaje, opremio je Guduina s 2000 vojnika i poslao ga da izvidi ove akcije /protivnika S.M./ I tako je Guduin uzeo ljude odabrane iz vojske i započeo svoj marš. Prema tome, Guduin je skrenuo sa cesta i kretao se preko teškog terena i nepoznatih staza, kako ne bi došao u veliku opasnost ako bi se neprijatelj pojavio i tako na sebe privukao horde barbara. Zato je, kad je bio u blizini barbara, sa skrivenog stajališta, promatrao horde vojnika kako se kreću. Zatim je poslao 30 pješadinaca

sa naredbom da prate neprijatelja, i tako su se Romeji probijali obilaznim putevima. Sukladno tome, kod druge noćne straže, ležali su u zasjedi, kao u čošku, i pratili barbare. Prema tome, skrivali su se u šumama, i kada bi noć prošla sve do središnjih znakova, Romeji bi napredovali sa odvažnim duhom na barbare dok su spavali. Dvije milje dalje, naletili su na trojicu pijanica /protivničkih ratnika op. S.M./ koji su bili potpuno pijani, zarobili su ih, i temeljitim ispitivanjem otkrili su sve neprijateljske nakane. I tako su ih Romeji okovali i poslali žive Guduinu. Kad je taksijarh[7] Guduin od njih saznao da je kagan odvojio 2000 vojnika da čuvaju plijen, on je bio oduševljen viješću. Stoga se zaklonio u klanac, i tako usred dana, dok su barbari pratili plijen /koji je uključivao i roblje zarobljeno u ovom pohodu op. S.M./, Guduin /sa svojom vojskom op. S. M./ se pojavio u njihovoj pozadini i u iznenadnom napadu ih je uništio sve. Povratio je plijen i predao to Prisku sa velikodušnom namjerom. Kagan je bio u velikom očaju, kada je saznao za ovaj konkretan obrat, i prema tome, osamnaest mjeseci i više ništa vrijedno zapisa nije ostvareno od Romeja i barbara koji su bili utaboreni na Dunavu.“). [8]

[7] ταξίαρχος ili ταξιάρχης je bio visoki oficir u romejskoj vojsci dominusa Maurikija, zapovjednik Optimatoi (Ὀπτιμάτοι od latinskog *Optimates* = „najbolji“) elitne borbene formacije. Prema Pseudo-Maurikijevom djelu „Strategikon“, Optimatoi su ustvari potekli iz nekadašnje vojne institucije zvane *Federati* (Foederati), jedinica sastavljenih od barbara u ugovoru sa Rimskom državom. Ovi romejski Optimatoi iz vremena dominusa Tiberija II. Konstantina i Maurikija su vjerojatno većinom bili Germani, i to gotskog, i u manjoj mjeri langobardskog porijekla. U prvo vrijeme svoga postojanja (posljednje decenije VI. st.) Optimatoi su bili konjanički korpus, brojnosti od 2000 vojnika. Na osnovi postojanja ove vojne formacije je kasnije nastala istoimena tema na krajnjem sjeverozapadu Male Azije, nasuprot Konstantinpolisu. Njihovi mogući potomci zvani Gotogrci (*Gothograeci*; Γοτθογραίκοι) su bili naseljeni u sjeverozapadnoj Maloj Aziji. *Pseu – Mauricius*, I, 3; 4; II, 6; 11; III, 7; Haldon, 1984; Isti, 1999; Kazhdan, 1991; Treadgold, 1995; Haldon – Kennedy, 2012.

[8] Navedena vojna kampanja Kaganata u provinciji Dalmaciji je i jedini spomen borbi Romeja i Kaganata na zapadnom pravcu u djelu Teofilakta Simokate. Međutim, to ne bi trebalo značiti da su provincija Dalmacija i istoalpske oblasti bile neuznemiravane od strane Avara, Slavena i drugih sastavnica Kaganata u vremenu vladavine Maurikija.

Teofan[9] u svojoj kronografiji (AM 6091, odnosno 598/599. god. nove ere, 17. godina vladavine Maurikija[10])[11] navodi : Τούτῳ τῷ ἔτει συναθροίσας Ὁ Χαγάνος τὰς περὶ αὐτὸν Όννάμεις ἐπὶ τὴν «Παλματίαν ἐχώρησε καὶ καταλαβὼν τὴν Βάλκης καὶ τὰς περὶ αὐτὴν μ' πύλεις πάσας ἐπόρθησεν. ὃ δὲ Πρίσκος ταῦτα μεμαθηκὼς Γουδούην ἐπὶ κατασκοπῇῃ τῶν πραττομένων ἀπέστειλεν" καὶ καταλαβὼν τοὺς βάρβάρους διὰ δυσβότων χωρίων τὴν βάδισιν ποιούμενος, περιτυγχάνει δύο βαρβάροις τῷ οἴνω κεκαρωμμένοις' καὶ τούτους διηρώτα ὁ Γουδούης τὰ τῶν βαρβάρων κινήματα. οἱ δὲ ἔφασαν δισχιλίοις ὁπλίταις τὴν αἰχμαλωσίαν τὺν Χαγάνον παραδεδωκέναι καὶ πρὺς τὰ οἰκεῖα ἀποστεῖλαι. ταῦτα ὁ Γουδούης

---

[9] Teofan (Θεοφάνης Ὁμολογητής; živio cc 758/760 – 12. III. 817/818. god.) je bio romejski monah i kroničar. Na zahtjev svoga prijatelja Georgija Sinkela, Teofan je nastavio pisati Sinkelovu kronografiju. Njegovo djelo se sastoji od dva dijela, u prvom dijelu se nalazi historiografsko djelo uređeno po godinama, a u drugom se nalaze kronološke tablice.

[10] Maurikije (539. – 27. XI. 602. god. n. e.), vladao od 13. VIII. 582. do 27. XI. 602. god. n. e. Kao vladar se zvao Φλάβιος Μαυρίκιος Τιβέριος Αὔγουστος/ *Flavius Mauricius Tiberius Augustus.*

[11] Teofanove informacije o kaganovom pohodu na Dalmaciju direktno se nadovezuju na opis zbivanja kod Singidunuma (AD 6090, odnosno 597/598. god. nove ere, 16. godina vladavine Maurikija). Nakon što je Prisk imao diskusiju sa kaganom kod Konstantiole (nalazila se na sjevernoj strani Dunava, nasuprot ušća rijeke Morave u Dunav), tražeći da se Romejima vrati Singidunum. Kagan mu je odgovorio : „Ti pokušavaš da od nas uzmeš jedan grad. Uskoro ćeš ti vidjeti 50 romejskih gradova kako postaju podložni Avarima".

Prisk je poveo brodove rijekom sve do Singidunuma i zauzeo ga, protjeravši avarske podložnike Bulgare iz njega. Započeo je podizanje zidina oko Singidunuma. Kagan je poslao izaslanike Prisku optužujući Priska za ono što se desilo. Kada je došla zima, obje strane su se povukle na svoje teritorije.

μεμαθηκὼς κρύπτεται ἐν μικρᾷ φάραγχι, καὶ ἐξ ἐωθινοῦ ἐπὶ τὰ νῶτα τούτων γενόμενος ἀθρόως πάντας ἀνεῖλεν: καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν λαβὼν πρὸς τὺν Πρίσκον ἤγαγεν. ὁ δὲ Χαγάνος τὰ τῆς ἀποτυχίας μαθὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπανέζευξε qooev: καὶ ὁ Πρίσκος ὑπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. („Ove godine, Kagan je , nakon što je okupio svoje snage, krenuo na Dalmaciju, zauzevši Balkes i 40 gradova oko njega, uništio ih sve. Kada je Prisk saznao za ova dešavanja, poslao je Guduina da izvidi šta se događa. Nakon što je stigao do barbara, putujući po teškom terenu, naišao je na dvojicu barbara omamljenih vinom. Guduin ih je ispitao o kretanjima barbara. Oni su rekli da je kagan predao zarobljenike /jedinici op. S.M./ od 2000 hoplita[12] da ih vode. Saznavši za ovo, Guduin se sakrio /sa svojom vojskom op. S.M./ u malu jarugu i u zoru iznenada došao iza njih i sve ih uništio. Zadobivši zarobljenike, on ih je predao Prisku. Kagan, saznavši o ovoj katastrofi, se vratio na svoju teritoriju, kao i Prisk.“).

[12] Hopliti su bili teško naoružana pješadija iz arhajskog, klasičnog i helenističkog perioda grčke povijesti. U generičkom smislu se kasnije to prenosilo na bilo koju dobro naoružanu pješadiju.

Anastasije Bibliotekar[13] (AM 6090, prijevod Teofanove kronografije)[14] navodi :

Septimo decimo imperii Mauricii anno coacervatis chaganus potentatibus suis in Dalmatiam properat, et cum venissset Baleam, quadraginta quoque civitates, quae circa eam sant, omnes depopulatus est. Quibus Priscus agnitis Gudohin ad explorationem rem direxit. Qui in valle occultatur pusilla, et diluculo in dorsa eorum effectus ilico cunctos peremit, et acceptam praedam duxit ad Priscum. Porro chaganus infortumio comperto in regionem sum revorsus est, et Priscus ad propris. („U sedamnaestoj godini vladavine Maurikija, kagan, okupivši svoje snage, požuri u Dalmaciju, i kada je došao do Balea, opustoši svih četrdeset gradova koji su bili oko nje. Kada je Prisk saznao za ovo, poslao je Guduina da se stvar istraži, On /misli se na Guduina i njegovu vojsku op. S.M./ se sakrio u dolini i ranom satu uništio im svu pozadinu, a plijen uzeo i odnio Prisku. Štaviše, kada je kagan saznao o nesreći /svoje vojske op. S.M./ povratio se u svoje područje, kao i Prisk u svoje").

[13] Atanasije Bibliotekar (*Anastasius Bibliothecarius*; živio c. 810 – c. 878. god.) je bio oficijelni bibliotekar/knjižničar i glavni arhivista rimske crkve, blizak samom vrhu papske vlasti u Rimu, učenjak i prevoditelj sa grčkog jezika.

[14] Anastasijev narativ o kaganovom pohodu na Dalmaciju nadovezuje se isto direktno na zbivanja oko Singidunuma, sličnog opisa kao i kod Teofana.

Georgije Kedren[15] navodi (AM 6090)[16] : Τῷ ιζ' ἔτει συναθροίσας ὁ χαγάνος τὰς περὶ αὐτὸν δυνάμεις ἐπὶ τὴν Δαλματίαν ἐχώρησε , καὶ καταλαβὼν τὴν Βάλβην καὶ τὰς περὶ αὐτὴν τεσσαράκοντα πόλεις ταύτας ἐπόρθησεν . ὁ δὲ Πρίσκος ταῦτα μαθὼν Γουνδούην ἐπὶ κατασκοπῇ τῶν πραττομένων ἀπέστειλεν · ὃς καταλαβὼν τοὺς βαρβάρους διὰ δυσβάτων χωρίων βαδίζοντας , περιτυγχάνει δύο ἐξ αὐτῶν τῷ οἴνῳ κεκαρωμένους, οἳ καὶ ἔφασαν δισχιλίοις ὁπλίταις τὴν αἰχμαλωσίαν τὸν χαγάνον παραδεδωκέναι καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα ἀποστεῖλαι. ταῦτα ὁ Γουνδούης μεμαθηκὼς κρύπτεται ἐν μικρᾷ φάραγγι , καὶ ἑωθινὸς ἐπὶ τὰ νῶτα τούτων γενόμενος ἀθρόως πάντας ἀνεῖλε καὶ τὴν αἰχμα– λωσίαν πρὸς τὸν Πρίσκον ἤγαγεν. ὁ δὲ χαγάνος τὰ τῆς ἀποτυχίας μαθὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπανέζευξε χώραν , καὶ ὁ

[15] Georgije Kedren (Γεώργιος Κεδρηνός; živio u XI. st.) je bio romejski historičar. Oko 1050. god. je sastavio djelo „Sažeta historija svijeta“ koja je pokrivala periode od biblijskog opisa nastanka svijeta do njegovog vremena

[16] Georgije Kedren ne navodi zbivanja kod Singidunuma kao ona koja prethode kaganovom napadu na Dalmaciju.

Πρίσκος ὑπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια . (“Sedamnaeste godine /Maurikijeve vladavine op. S.M./, kagan je upao u Dalmaciju sa svojim trupama, zauzeo je i opljačkao Balbe i okolne gradove. Nakon toga, Prisk, uvjerivši se u stvar, je poslao Guduina da izvidi. Kad je došao do barbara, nasrnuo je na njih dok su se probijali kroz klance, uhvativši dvojicu od njih, omamljene vinom. Od njih je doznao da je kagan obavezao 2000 ratnika da odnesu plijen. Doznavši to, sakrio se u usku dolinu i ujutro ih je napao straga, pobio ih sve, i odnio plijen Prisku. Kagan je otišao kući bijesan radi ovih uspjeha /Romeja op. S.M./, Prisk je učinio isto.”).

Teofilakt Simokata navodi da je kaganov pohod na Dalmaciju počeo odmah, na deseti dan, od dešavanja kod Singidunuma, dok Teofan navodi kako su se nakon oslobođenja Singidunuma, pošto je došla zima, trupe vratile na sopstvene teritorije. Teofan i ne spominje ulogu Guduina u oslobađanju Singidunuma.

Izuzev samoga naziva grada, koji je bio zauzet od strane kaganove vojske, sva četiti izvorna narativa ne odstupaju u načelnom prikazu odvijanja dešavanja u ovom pohodu. Na osnovi zemljopisnih odrednica koje se nalaze u ovim narativima, može se sa velikom sigurnošću pretpostaviti kako one odgovaraju osobenostima bosanskog dijela dinarskog gorja. To što kagan osobno predvodi

vojsku, što su stvarana konačišta na putu prodiranja, što su nošene i ratne opsadne mašine, što je zauzeto neko bitnije gradsko središte i 40 utvrda, da je samo za pratnju zarobljenika i prenos plijena ostavljeno čak 2000 ratnika, govorilo bi u prilog toga da je za napad na provinciju Dalmaciju Kaganat angažirao gro svojih borbenih efektiva. Samim tim bi se moglo govoriti ne o prepadu, nego o pravoj invaziji koja je zahvatila široki prostor današnje Bosne. Koliko izgleda, napad se nije nastavio dalje prema jadranskoj obali, današnjem hercegovačkom području i priobalju. Moguće je da su sljedeći planinski lanci koji su se pružali prema jugu i jugozapadu izgledali kao prepreka na koju kagan nije želio da troši resurse, ljude i vrijeme. Uostalom, to bi ga značajno udaljilo od matičnog Podunavlja u trenutku kada se na donjem Dunavu i središnjem Balkanu nalazila značajna romejska vojna sila.

Kaganatska vojska bi sigurno dosta gubila u daljem prodoru na jug, ostavivši svoje istočno krilo slabije branjeno. Zato se kagan i zadovoljio as osvajanjem jednim bitnijeg gradskog središta, uništavanjem velikog broja utvrda, golemim ratnim plijenom i velikim brojem zarobljenika. Tako bi se ovaj pohod mogao smatrati i kao neko nastojanje da se uradi distrakcija, iznenadi romejski protivnik na terenu koji do tada nije bio na glavnoj liniji sukobljavanja, nanosi golemi gubitci, dođe do golemog plijena u ljudima, novcu i materijalu, osnaži autoritet

kagana i samih Avara u odnosu na potčinjene "savezničke" snage (Bulgare, Slavene, Sarmate, Gepide, Panonce) i podigne moral, uslijed lakih pobjeda, kod svojih vojnika i naroda.

To što je kagan odredio 2000 svojih ratnika da prate ratni plijen, sugeriralo bi da je to bila golema zaplena pokretnog blaga sa velikim brojem zarobljenika, sigurno od više hiljada, možda čak i do više od 10 000 duša. Ti ratnici su bili Slaveni, jer ih Teofan svrstava u pješadince, a i kagan bi vjerojatno za ovakvu pomoćnu aktivnost, kao što je praćenje zarobljenika i prenos ratnog plijena, prije odredio Slavene nego konjaničke dominantne Avare ili podložničke Bulgare. Pošto je i više hiljada zarobljenika išlo pješke, i samim tim usporeno, logično je i bilo da se za njihovu pratnju odrede pješadinci Slaveni.

Trupe koje je vodio Guduin u manevarskoj i borbenoj operaciji na području današnje Bosne su vrlo moguće bili iz reda Optimatoi, jer ga upravo u kontekstu ovih aktivnost Teofilakt Simokata titulira sa činom taksijarha, a i brojno stanje trupa bi odgovaralo sastavu korpusa Optimatoi, koji se smatrao u ovo doba elitnim borbenim sastavom.

Dostupni izvorni narativi potvrđuju ne samo Guduinovo sposobno i odlučno zapovjedništvo u ovim dešavanjima, nego i iznimno profesionalno i disciplinirano ponašanje trupa i njihove manevarske, borbene i druge vojničke vještine i kvalitete, što ujedno jasno ukazuje da je Guduin sa sobom vodio neke od najboljih jedinica tadašnje balkanske romejske vojske. Zato je bilo i očekivano da ipak jedna brojnija sila, od oko 2000 vojnika, ostane neprimjećena od neprijatelja cijelo vrijeme dok se kretala prema Panoniji. Kagantska vojska je tako postala i previše samouvjerena, vjerojatno i pod dejstvom brzog prodora, lakih pobjeda i zauzimanja gradova pa je i popustila disciplina, što se očitovalo u prekomjernoj omamljenosti uslijed konzumacije alkoholnog pića i odsustvu kvalitenih izvidnica i kretanje uz veliku galamu i iznimnu otvorenost. A i popustila je i opreznost i sposobnost rasuđivanja i samog kagana koji dopušta i odvajanje odreda za pratnju plijena. Ovaj odred je pokazivao još i dodatnu neopreznost, a i išao je nešto usporenije, što je samo omogučilo brzu i djelotvornu akciju Guduina i njegovih trupa.

Što se tiće učinka samoga pohoda, narativi po imenu spominju samo jednu osvojenu lokaciju i koju još različito nazivaju kao Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve. Nesumnjivo je riječ o nekom bitnijem gradskom, upravnom, demografskom, ekonomskom središtu kojem je gravitiralo jedno šire područje. Što se tiće ostalih osvojenih lokacija, Teofilakt Simokata navodi da je riječ o 40 utvrda, po Teofanu to je 40 gradova (polisa), po Anastaziju je riječ o 40 gradova (civitatesa), i po Georgiju Kedrenu to su samo gradovi (polisi) okolni Balbeu. Sudeći po navedenim određenjima, u ovom golemom invazorskom poduhvatu Kaganata, prostori duboke kontinentalne unutrašnjosti provincije Dalmacije su prilično stradali. Osvojena, opljačkana i vjerojatno razorena su i ona veća naselja koja su ili preživjela ili se obnovila od stradanja u onom nemirnom i stresnom vremenu koje je nastupilo nakon katastrofe kod Hadrijanopolja 378. god. kada se iliroromansko stanovništvo nalazilo pred sve većim iskušenjima i pritiscima. Moguće je da su neka od ovih naselja u ovo vrijeme bila i određena upravna, pa i urbana središta. Moguće je da je među ovim neimenovanim naseljima bilo i refugija u koje se preseljavalo da prebiva ili samo sklanja iliroromansko stanovništvo. Moguće je da je među osvojenim naseljima bilo i onih utvrda koja je u kontekstu stvaranja limesa u dubini podizao ili obnavljao Justinijan.

Pohodi Avarskog Kaganata su mogli biti vrlo brutalni, razarački, ubilački i sa vrlo lošim odnosom prema zarobljenicima. To na detaljan i zanimljiv način pokazuje i narativ Pavla Đakona (IV, 37-39) u njegovom historiografskom djelu o Langobardima, o avarskom osvajanju *Forum Iulii*. Tako se opisuje pokolj, uništavanje, zlostavljanje zarobljenika i zarobljenica, kao i ono što se desilo Pavlovom pradjedu, koji je iz zauzetog *Forum Iulii* zajedno sa svojih četvero braće (svi u dječačkoj dobi) bio odveden u roblje u Panoniju, i odakle je kasnije uspio pobjeći. Vjerojatno je i kaganov pohod na Dalmaciju bio sličan onome što se dešavalo prilikom osvajanja *Forum Iulii*.

Prostorna identifikacija grada koji se u dostupnim vrelima naziva Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve je u značajnoj mjeri zaokupila pažnju znanstvene javnosti. Uobičajeno se ovaj grad identificirao sa lokalitetom Baloie[17] koji se pojavljuje na :

I. Pojtingerovoj karti (*Tabula Peutingeriana*) na cesti od Servitiuma (Gradiška) do Salone (Solin) : VIA A SERVITIO VSQVAE AD SALONAM. *Seruitio* – XVI m. p – *Ad Fines* – XIII m. p. --- *Casra* ---

[17] Barišić – Rajković – Krekić – Tomić, 1955, 121 – 122 : "Вероватно на друму Sirmium—Salona, негде у данашњој Босни, како претпоставља *Шишић*, I 225."; Kovačević, 1977, 58 : "Ovo mjesto se može izjednačiti as antičkim gradom Baloie, između Leusaba i Indenea i ubificirati na magistrali Servicio – Salona, jugoistočno od Banjaluke, između Strašnjice i Čađevice."; Piteša, 2003:473; Mesihović, 2009; Isti, 2011, 303, fus. 145.

Postoji i mišljenje da se lokalitet Baloie dovede u vezu i sa Barcenskom episkopijom koja je spomenuta u zapisniku sa salonitanskog crkvenog sabora od 4. V. 533. god. : *Quippe cum gratum vobis fore credamus, nam propter distantiam et longinquos per parochias consignandae plebis excursus,parochiae presbyteris creditae vestra consecratione merentur alios ordinare pontifices. Sicut etiam in Barcensi(?)ecclesia praedecessore vestro, beatae recordationis Honorio, est provide ordinatum; quia in tanta distensione locorum rarius consignationem chrismatis populus renatus adsequitur.* (Vjerujemo da će Vam uistinu biti drago jer mislimo, zbog udaljenosti i razvučenosti župa, rastrčavši se poradi popisa puka, da župe i prezbiteri zaslužuju da im Vi posvetite i zaredite i druge biskupe.Tako je u Barcenskoj (?) crkvi, u vrijeme Vašega prethodnika blaženospomenuta Honorija, bilo brižno ustrojstvo; jer zbog tolike udaljenosti mjestâ novostasali naraštaj rijetko bude krizman). O problemu prostorne identifikacije Barcenske episkopije (crkve) v. Škegro, 2007; Isti, 2008; Isti, 2011.

XII m. p. – *Lamatis* – X m. p. – *Leusaba* --- XII m. p. – *Baloie* – V m. p. --- *Indenea* --- VII m. p. --- *Sarute* --- XIII m. p. --- *Ionnaria* --- *Bariduo* – XIIII m. p. --- *Inalperio* --- VIII m. p. --- *Aequo* --- XVI m.p. – *Salona.*

II. I u „Kosmografiji" Anonima iz Ravene, u 19. poglavlju u spisku *civitatesa* Panonije : ....*Serbitium, Fines, Lamatis, Lausaba, Baloia, Apeva, Sapua, Bersellum, Ibisua, Derva, Citua, Anderba, Sarminium, Charmenis, Scaladis, Sapua, Aleba, Suberadona, Asinoe, Clandate, Berginio.*

Baloie se uobičajeno locira negdje u pojasu od Šipovo – Mrkonjić Grad – Majdan - Baljvine.[18]

Međutim, stojimo na stajalištu da još uvijek nema dovoljno dokaza da bi se moglo činjenično tvrditi da je identifikacija grada koji je kaganska vojska osvojila sa Baloie sigurna. Samo ime grada u dostupnim narativima je neusklađeno, varira i nesumnjivo je značajno korumpirano. Ponajviše je to rezultat toga što ime, ili bar njegova osnova, etimološki potiću još iz predrimskog doba, pa imaju taj „ilirski" prizvuk koji je onda prolazio kroz romansku i na kraju grčku redakciju. Romejski pisci koji su već koristili vizantijski izgovor grčkog jezika, sa prelazom slova B (beta) po zvučnosti sa glasa /b/ na glas /v/. Postoje još neke indikacije

[18] Pašalić, 1960, 23; 31; Škrivanić, 1974, 48; Mesihović, 2009.

Iznad sela Baljvina, prema Vlašiću, se nalaze ruševine koje su stari mještani zvali „Stari Grad"

koje ne bi govorile u prilog identifikacije Baloie sa Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve. Sudeći po kontekstima i smislu dostupnih izvornih narativnih tekstova, kaganu i njegovoj vojsci je trebao duži period da izađe iz bosanskog dinarskog gorja. Ta vojska se nalazila u tom gorju i kada je Prisk saznao šta se dešava, i kada je tamo poslao Guduina sa 2000 vojnika, i kada je Guduin došao iz istočnog Balkana u Dalmaciju, i kada je pratio kaganatsku vojsku i kada je uništio jedan brojni odjeljak te vojske i oslobodio zarobljenike i preoteo ostatak plijena. To dužina kretanja po bosanskom dinarskom gorju ne bi bila baš moguća da je koristio cestu koja je išla iz Servitiuma. Već nakon eventualnog razaranja Baloie, kagan se mogao povući u panonske, ravničarske oblasti i prije nego što bi stigao Guduin sa svojim trupama. Od Baljvina već nešto sjevernije započinje Panonija. Uostalom, na jedno tako malo područje koje zahvata danas zonu od Jajca pa do Banja Luke je teško smjestiti čak 40 gradova koje je kagantska vojska još uspjela zauzeti. Za pretpostaviti je da ta vojska nakon zauzimanja Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve nije se dalje kretala u dubinu niti udaljavala od osvojenog područja. Isto tako se može pretpostaviti da se kagantska vojska u Panoniju vraćala istim onim putem/vima kojim je i prodrla u Dalmaciju, jer je na tom pravcu već imala utvrđena konačišta, a i poznavala je teren. Osim toga vodila je golemi ratni plijen, pa bi bilo besmisleno da je nastavila prodirati u dubinu ili se u Panoniju probiti, uz nove borbe, opsade, osvajanja, nekim novim pravcem.

Ako je vjerovati narativima, a nemamo razloga to ne činiti, Guduin je ustvari, krečući se iz pravca istoka prema zapadu, sa svojim vojnicima išao praktično u susret kagantskoj vojsci, što objašnjava to da se on plaši da ne bude primijećen i ne naleti na barbarske horde, pa se kreće težim putevima, kroz brda, planine, klisure. On jedno određeno vrijeme prati kagantsku vojsku i to neprimjetno, što je jedino moguće u iznimno šumovitom, brdsko – planinskom gorju ispresjecanom sa klisurama, dolinama, usjecima, prijevojima, sporednim manjim putevima, šumskim stazama i bogazama. Radi toga, stojimo na stajalištu da je invazija na Dalmaciju uslijedila iz istočnog pravca, od Sirmijuma pa duž rimskih cesta koja su vodile iz Sirmijuma prema zoni Srebrenice, pa dalje prema Gornjoj Bosni i onda prema ili lašvanskom porječju ili prema Rami.

Pojetingerova karta spominje sljedeće takve ceste :

VIA A SIRMIVM VSQVAE AD DRINVM (cesta Sremska Mitrovica – zona Srebrenice). *Sirmium* – XXX m. p. – *Gensis* --- XV m. p. – *Ad Drinum* --- *Argentaria.*

VIA A SALONA VSQVAE AD ARGENTARIAM (cesta Solin – zona Srebrenice) : *Salona* – XVI m. p. --- *Tilurio* --- XXII m. p. --- *Ad Libros* --- VIIII m. p. --- *In monte Bulsinio* --- VI m. p. --- *Bistue Vetus* ---- XXV m. p. --- *Ad Matricem* --- XX m. p. --- *Bistue Nova* --- XXIIII m. p. --- *Stanecli* --- *Argentaria.*

Pored ovih cesta, u obzir dolazi Dolabelina cesta od Salone do desitijatskog kastela HE...., kao i niz drugih cesti u Podrinju, Gornjoj Bosni i sjevernoj Hercegovini.

Ovaj istočni pravac invazije je poželjnija opcija jer je mnogo prostraniji od zapadnog pravca invazije (od Servitiuma) i na njega se može smjestiti onih neimenovanih 40 osvojenih gradova ili utvrda. Uz to, omogučava kaganu da brže prebaci trupe na Donji Dunav u slučaju romejskog napada u tome pravcu. U korist istočne opcije prodora govorila bi i činjenica da neposredno prije pohoda u Dalmaciju, kagan boravi na Donjem Dunavu i skoro odmah nakon što je Guduin oslobodio Singidunum, on pokreće ovaj napad. Prije nego što je

otposlan u Dalmaciju, i Guduin je boravio na Donjem Dunavu, vjerojatno u Singidunumu ili njegovom okruženju.

Naravno, moguće je identificirati Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve sa Baloie i u ovoj opciji da je kaganov pohod išao istočnim pravcem, a ne onim iz Servitiuma. U tom slučaju, kaganatska vojska je prodrla preko Gornje Bosne u lašvansko porječje i preko Berseluma izbila u područje Baloie. Istina, to je nešto duža linija napredovanja, ali je moguća.[19] Zanimljiva bi bila i opcija da je Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve ustvari korumpirano od latinskog *Balnea*, u prijevodu Banje, Toplice.

[19] U Prokopijevom djelu o gradnji u doba vladavine dominusa Justinijana I. spominje se i (IV, 2, 16) grad Balea (Βαλέαις), međutim u blizini Termopilskog prolaza u središnjoj Grčkoj. U podatku IV, 4 istoga djela Prokopije spominje i novo podignutu utvrdu Balbea (Ἐν δὲ τῇ Καβετζῷ χώρᾳ, νέον μὲν Βαλβαὶ ἀνενεώθη δὲ τάδε·), međutim i ova utvrda se nalazila izvan okvira provincije Dalmacije, vjerojatno u Dardaniji.

I negdje na tome području kuda je prvo nadirala, a zatim se povlačila kaganatska vojska desila se i ta bitka u kojoj je Guduin izvojevao odlučujuću pobjedu, jedan od većih romejskih uspjeha u ratu. Uništenje čak 2000 neprijateljskih vojnika u kratkom vremenu (u zoru) uz nemanje ili zanemarljive gubitke, uz oslobađanje zarobljene mase zadobijene na ovom pohodu i preotimanje plijena, čime se kagan vratio sa pohoda „praznih ruku" je nesumnjivo uspjeh koji je ostao prosto nezapažen u historiografiji. To je prilično nepravedno prema i Guduinu i njegovim Optimatoi, koji su izvojevali povijesno činjeničnu pobjedu, za razliku od npr. Romanobritanske pobjede nad Saksoncima na *Mons Badonicus* sa kraja V. i početka VI. st. Ova potonja bitka je zasnovana na slabijim povijesnim činjenicama nego Guduinova pobjeda, uništila je skoro duplo manji broj neprijateljskih vojnika, opterećena je golemim mitološkim, legendarnim i tradicijskim naslagama, pa i mediavelnim viteškim romantizmom i posebice arturijanskim ciklusom.[20] Međutim, i pored svega toga bitka na *Mons Badonicus* je mnogo poznatija u pučkoj javnosti od Guduinove pobjede, koja je praktično zaboravljena i u znanstvenoj javnosti. Dok je „kralj" Artur, koji se kao učesnik bitke pojavljuje tek u kasnijim vrelima, poznat diljem svijeta, Guduina poznaje samo nekolicina uskospecijalističkih znanstvenika.

U ovim dešavanjima nezaobilazno je ime Guduina, koji je u dostupnim vrelima zapisan kao Γουδοῦς, Γουδούην, Γουνδούην, *Gudohin*. Vjerojatno je njegovo izvorno germansko ime bilo Godwin. Ko je on bio?

U „Historiji" Teofilakta Simokate, „Kronografiji" Teofana i kod Anastasija Bibliotekara pored već parafraziranih i citiranih povezanih dešavanja kod Singidunuma i napada na provinciju Dalmaciju, Guduin se pojavljuje i u odjeljcima koji opisuju romejsku transdanubijsku ofanzivu i pobunu vojnika koji su odbili na prezime u Transdanubiji koja je na kraju rezultirala i proglašenjem novog cara iz redova vojske Foke[21] (*Theophy*. VIII, 5, 12 – 7, 1; *Theop*. AM 6094, *Anast*. AM 6094). U ljeto 602. god. Petar, brat dominusa Maurikija i komandant romejskih snaga na Balkanu je imenovao Guduina kao svoga zamjenika u zapovjedništvu, i onda je ovaj prešao sa vojskom rijeku Dunav, uništio „neprijateljske horde", zadobio veliki broj zarobljenika i stekao veliku slavu. Kada su romejski vojnici vojnici pokušali u jesen iste godine da se vrate na svoju teritoriju, tj. južno od Dunava (kako bi tamo zimovali). Guduin ih je uspio spriječiti, bar za neko vrijeme, u tom naumu. Međutim, nije uspio spriječiti drugu

[20] Gildas (*De Excidio et Conquestu Britanniae*), Bede Venerabilis (*Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*), Nenije (*Historia Brittonum*), *Annales Cambriae,* Geoffrey of Monmouth's (*Historia Regum Britanniae*).

[21] Foka, vladao od 602. do 610. god. n. e. Kao vladar se zvao *Flavius Phocas Augustus*/ Φωκάς.

pobunu koja je izbila među vojnicima koji su odbili za izvrše naređenje dominusa Maurikija da trupe prezime na „teritoriji Sklavena". Izvorni narativi tako opisuju tri velike pobjede Guduina, i to kod Singidunuma kada je oslobodio ovaj grad, negdje na prostoru današnje Bosne, i u pohodu na Transdanubiju u kojoj je nanio poraz protivniku i zadobio veliki broj zarobljenika. Nesumnjivo je riječ o osobi iznimnih vojnih i zapovjedničkih kvaliteta, sposobnom lideru koji je poznavao vojnu strategiju i taktiku i koji nesumnjivo nije bio neki plaćenički barbar koji se ističe samo svojim ratobornim vještinama i umijećima. On je imao i veliki ugled i uživao značajno povjerenje i kod Petra, carevog brata i svoga neposredno pretpostavljenog zapovjednika. Guduin je bio tipični romejski visoki, sposobni i profesionalni oficir, u značajnoj mjeri već prožet romansko – helenizirajućim utjecajem. Iako se to u dostupnim vrelima izričito ne precizira, moguće je pretpostaviti kako je već bio kršćanin, špekulativno čak i sljedbenik arijanizma. Nepoznato je šta se sa njim desilo ili dešavalo nakon pobune vojske i proglašenja Foke za novog cara, te prevrata u Konstantinpolisu.[22]

---

[22] U PLRE (III, 561-562) nalaze se sljedeće natuknice o Guduinu :

„GVDVIN (Γουδοῦις) 1 commander (in Thrace) 595, 602. On the name, see Schonfeld, p. 115. Cf. also Kudis. In 595 he served in Thrace under Priscus 6; he is styled o ταξίαρχος; Theoph. Sim. VII 12. 7. On the meaning of ταξίαρχος, see Theodorus 21. Guduin was probably one of the (new style) *duces*. In summer 595 sent bv Priscus to recover Singidunum from the Avars; he recaptured and repaired the walls; Theoph. Sim. VII, 11 6-8. Later that year Priscus sent him with two thousand troops to spy on the khan's forces in Dalmatia; he ambushed an Avar force guarding the ταξίαρχος booty annihilated it and returned to Priscus with the booty, Theoph. Sim. VII. 12, 2-8, Theoph. AM 6091, Cedr. I 699.

?MVM (VACANS) a. 6o2: in 602 he was serving in Thrace as ujpostrajthgoV under Petrus 55; Theoph. Sim. VIII 5.12, Theoph. AM 6094. He was possibly still *dux*, but could by now have been an MVM *vacans*; cf. Cours, Heraclius 3. In summer 602 Petrus gave him command of the troops sent across the Danube against the Slavs; Guduin crossed the Danube (cf. Bonosus 1), killed many Slavs and took many prisoners, and then tried to keep his men on the north side of the Danube, against their wishes, apparently following orders sent to Petrus from the emperor (cf. Theoph. Sim. VIII 6.2); Theoph. Sim. VIII 5.12, Theoph. AM 6094. In autumn 602 he was with Petrus near Palastolum (Palatiolum), when the army mutinied; Petrus confided to him the difficulties under which the emperor's orders were putting him; Theoph. Sim. VIII 6.4—7, 7. 1-3, Theoph. AM 6094. He may possibly be identical with Guduin 2. If so, he gave his allegiance to Phocas, but could not have been MVM, since Guduin 2 is styled only '*magnitudo vestra*' (not '*gloria vestra*'),

GVDVIN 2 dux at Naples (?dux Carnpaniae) 603. Addressee of a letter from pope Gregory urging exemplary punishment for a soldier who had violated a nun; styled 'magnitudo vestra'; Greg. Ep. xiv 10 (a. 603 Dec.; addressed 'Guduin duci Neapolin'). Possibly identical with Guduin 1. He may have been a Lombard; cf. Jarnut, Studien, p. 136, no. 131."

U sačuvanoj epistularnoj građi pape Grgura I. Velikog[23] može se naići na zanimljive informacije o stanju u provinciji Dalmaciji upravo u periodu kada se dogodio i kaganov pohoda na provinciju.

U pismima[24] koje slao radi problema u crkvenim poslovima provincije Dalmacije, Grgur I. je energiju trošio na sukobe i loše međuljudske odnose unutar crkvene salonitanske arhiepiskopije, sumnje u lošu upravu nad povelikim imovinskim papinskim patrimonijem u provinciji Dalmaciji, miješanje državne vlasti u crkvene izbore. I tako je proticala posljednja decenija VI. st. u provinciji Dalmaciji. Umjesto da se bave stvarnom opasnošću koja se nadvijala nad njima, gubilo se u besplodnosti. Sudeći po pismima i sam tadašnji namjesnik provincije prokonzul Marcelin se više interesirao za postavljenja unutar salonitanske crkve, nego za svoj posao uređenja i odbrane provincije. Takav odnos namjesnika potvrđuje i Grgurovo pismo IX, 5 upućeno Marcelinu, a koje je sastavljeno u oktobru 598. god. I dok je Guduin branio provinciju, njen prokonzul se „zabavljao" crkvenim postavljenima i petljanima u crkvene poslove. Ali, sukob prokonzula Marcelina i pape Grgura I. je direktna posljedica tadašnjeg stanja u salonitanskoj arhiepiskopiji.[25] Već pod arhiepiskopom Natalom (580 – 592. god. n. e.) stanje je bilo blago rečeno skandalozno. Na kraju je Grgur I. svrgnuo i ekskomunicirao Natala, uz pomoć arhiđakona Honorata, najljućeg Natalovog neprijatelja. Inače Crkva je uspjela da dođe u posjed velike i značajne imovine u

---

[23] Grgur I. (*Gregorius* I; živio cc. 540 – 12. III. 604. god.) jedan od najvećih papa (od 3. IX. 590. do 12. III. 604. god.), učenjaka, crkvenih reformatora i prozelita, državnika i pisaca. Iza sebe je ostavio znatan broj teoloških radova i zbirku pisama. Sastavio je i zbirku kanoniziranih koralnih melodija, koje se po njemu nazivaju gregorijanski korali.

[24] I, XIX, Natalu, episkopu Salone; I, XX, Honoratu, đakonu Salone; I, 28, Sebastijanu, episkopu Risinium; I, 38, Malhu, episkopu Delminija; II, 18, Natalu, episkopu Salone; II, 19, svim episkopima Dalmacije; II, 20, Antoninu, podđakonu; II, 46, Ivanu, episkopu Ravene; II, 52, Natalu, episkopu Salone; III, 8, Natalu, episkopu Salone; III, 9, Antoninu, podđakonu; III, 22, Antoninu, podđakonu; III, 47, sveštenstvu salonitanske crkve; III, 32, Honoratu, arhđakonu Salone; IV, 10, svim episkopima Dalmacije; IV, 20, Maksimu, koji pretenduje u Saloni; IV, 47, Sabinijanu, đakonu; V, 21, carici Konstantini Augusti[24]; VI, 3, Maksimu od Salone; VI, 25, Maksimu od Salone; VI, 26, Salonitancima; VI, 27, sveštenstvu i narodu Jadera; VII, 17, Sabinijanu, episkopu Jadera; VIII, 10, Sabinijanu, episkopu Jadera; VIII, 24, Sabinijanu, episkopu Jadera; IX, 5, Marcelinu, prokonzulu Dalmacije; IX, 9, Kaliniku egzarhu Italije; IX, 10, Marinijanu, episkopu Ravene; IX, 41, pisaru Julijanu; IX, 67, Konstanciju, episkopu Milana; IX, 79, Marinijanu, episkopu Ravene; IX, 80, notaru Kastoriju; IX, 81, Maksimu, episkopu Salone; IX, 82, Anatoliju, konstantinpoljsku đakonu; IX, 125, Maksimu, episkopu Salone

[25] Grgur I. je vezano za stanje u salonitanskoj arhiepiskopiji u mjesecu martu 592. god. n. e. poslao i pismo Jovinu/Jobinu, tadašnjem prefektu Ilirika. Ovo bi moglo značiti da je provincija Dalmacija bila tada u okvirima istočne prefekture Ilirik, a ne više u okvirima dijeceze Ilirik prefekture Italije. Ustvari, moguće je da je zapadnobalkanski Ilirik, ili ono što je ostalo od njega, uklopljen u prefekturu Ilirik iz praktičnih razloga.

provinciji Dalmaciji. Pored posjeda koji su pripadali salonitanskoj crkvi/arhiepiskopiji, u našoj provinciji postojali su i prostrani posjedi (*patrimonium*) koji su direktno pripadali rimskoj crkvi. Nad ovim dalmatinskim patrimonijem Sv. Petra (*Dalmatiarum patrimonium, patrimonium in Dalmatia*) rimske crkve nadležnost nisu imali arhiepiskopi Salone niti lokalni episkopi, nego samo izravni papinski službenici. I tu je bilo dosta „netransparentnog rada" sa prihodima (*pensiones*), pa je Grgur I. i radi toga i radi zloupotreba sa imovinom salonitanske crkve, smijenio Malha koji je bio na čelu dalmatinskog patrimonija. Umjesto njega je postavljen papin podđakon Antonin, dok je Malho naprasno umro u Rimu 594. god. n. e. Nakon Natalove (koji je ipak uspio da smanji obostrane tenzije sa Grgurom I.) smrti, proizašao je problem sa izborom novog salonitanskog arhiepiskopa. Grgurov favorit je bio Antonin i on je bio izabran, ali on je naišao na veliku opoziciju u provinciji Dalmaciji i to od drugih episkopa, državnih dužnosnika i većine populacije. Moguće je da je Antonin doživljavan kao Grgurov čovjek koji teži centralizaciji crkvene organizacije i apsolutnom potčinjavanju salonitanske, domaće crkvene organizacije instituciji koja tvrdi da polaže pravo na duhovno vodstvo Sv. Petra.[26] Pod pritiskom Grgur I. je pristao na novi izbor, ali mu se nimalo nije svidio Maksim, koji je u ponovljenom izboru postao salonitanski arhiepiskop. Maksima su podržavali i državni dužnosnici u provinciji, ali i sam tadašnji car u Konstantinopolisu. Grgur I. je oštro i žestoko napadao Maksima, ali je uslijed podrške koju je uživao Maksim bio nemoćan da ga smijeni. Naravno ni Grgur I. nije ostao bez podrške u provinciji Dalmaciji, pa je kao svoje zastupnike imao i Sabinijana iz Jadera/Zadra i njegovo svećenstvo. Nakon godina svađe (u toku kojih su Avari i Slaveni pustošili sjeverne dijelove Provincije), ipak je Maksim prihvaćen 599. god. n. e., kada je izvršio pokoru za svoja „nedjela". Pomirenje Grgura I. i Maksima se desilo nakon papinskog pisma prokonzulu Marcelinu. I po svemu sudeći, i pored ljutitog i autoritativnog tona Grgura I., ipak je situacija riješena nekom vrstom kompromisa, po kojem se Maksim prepušta pokori, ali zadržava svoje arhiepiskopsko mjesto. [27]

Afere vezane za crkvene pozicije su nesumnjivo trošili i vrijeme i snagu i energiju provincijskih institucija. Umjesto da se institucije Provincije pozabave problemom sigurnosti sjevernih granica, odakle se nadvijao oblak ne samo avarsko – slavenskih upada, nego i naseljavanja, glavni problem je bio ko će zasjesti u stolicu salonitanskog arhiepiskopa. Nije mnogo prošlo od svađe u kojoj je aktivno sudjelovao i prokonzul Marcelin, a Salona kao i veći dio provincije Dalmacije su ležali u ruševinama.

---

[26] Ovo strepnja lokalnih institucija sigurno je imala i realne osnove.

[27] Bulić, 1904, 42; Wilkes, 1969, 434-435; Škegro, 2008 A; Isti, 2008 B; Mesihović, 2014, 299- 304.

U pismu (IX, 9) Kaliniku, novom romejskom egzarhu Italije, Grgur I. mu čestita nad njegovim pobjedama nad Slavenima (*de Sclavis*).

U pismu (X, 36, iz jula 600. god.) Maksimu, episkopu provincijske prijestolnice Salone, Grgur I. izjavljuje kako je on, zbog slavenskog naroda (...*Et quidem de Sclavorum gente, quae vobis valde imminet, affligor vehementer et conturbor*...), od kojeg su oni, tj. stanovnici Dalmacije, u velikoj opasnosti, iznimno ojađen i uznemiren, i kako pati u njihovoj patnji, i kako su Slaveni već preko Istre počeli ulaziti i u Italiju. Ovo je ustvari bio odgovor na pismo samoga Maksima, koje je u donio presbiter Veteran, i u kojem se vjerojatno govorilo o sve većoj opasnosti od Slavena. Međutim, izuzev utješne frazeologije i navođenja biblijskih citata kojima se nastoji umanjiti muka i jad, Grgur I. salonitanskom episkopu nije niti obećao niti ponudio ikakvu konkretnu pomoć ili rješenje. Nejasno je da li se ova stradanja u provinciji Dalmaciji odnose na pohod kagana, ili je riječ o nekim drugim napadima, upadima, robljenima, pa i invazijama.

Pored još uvijek neprecizirane identifikacije Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve, ni sama datacija pohoda nije baš precizirana. Teofilakt Simokata početak pohoda datira deset dana nakon zbivanja kod Singidunuma, i da je nakon završetka ove kampanje bila neka vrsta zatišja u ratovanja na dunavsko – balkanskom frontu 18 mjeseci. Sljedeći Teofilaktov odjeljak započinje sa : „U toku devetnaeste godine careve vladavine....". Maurikijeva 19. godina vladavine započela je 14. VIII. 600. god., pa bi se onda i pohod kagana na Dalmaciju mogao datirati 598. god. Teofan, koji koristi aleksandrijsku eru *anno mundi* („od osnivanja svijeta") koja započinje sa 25. III. 5493. god. p. n. e. datira pohod na Dalmaciju u 598/599. god., ali i navodi kako se pohod nije desio odmah po oslobođenju Singidunuma, nego tek naredne godine. Anastasije Bibliotekar isto koristi aleksandrijsku eru *anno mundi,* i po njegovom narativu pohod bi se mogao datirati u 597/598. god. Georgije Kedren pohod datira u sedamnaestu godinu Maurikijeve vladavine, znači u drugu polovicu 598. ili prvu polovicu 599. god.[28] U prilog toga da se kaganov pohod desio pri samom kraju VI. st. govorila bi i već spomenuta korespondencija Grgura I. sa namjesnikom Marcelinom i arhiepiskopom Maksimom, pa bi Grgurovo pismo Marcelinu iz oktobra 598. god. moglo biti *terminus post quem*, a pismo arhiepiskopu Maksimu iz jula 600. god. *terminus ante quem* invazije Avarskog kaganata na sjeverne i istočne dijelove provincije Dalmacije. Na osnovi činjenice da se Guduin sa svojim

[28] Pavle Đakon (IV, 10) navodi da su Bavarci sa oko 30 000 vojnika oko 596. god. bili napali Slavene, pa je radi toga intervenirao kagan i sa svojom vojskom porazio Bavarce. Nedugo zatim, kagan je napao Tiringiju i prisilio Franke da isplate otkupninu kako bi se povukao. Pavle Đakon (IV, 11) stavlja avarski pohod na Tiringiju neposredno nakon smrti franačkog kralja Hildeberta II. u martu 596. god. Po ovome bi se kaganove akcije na zapadu odvijale 596. i 597. god.

trupama uspješno prikrivao, može se pretpostaviti kako je to bila sezona kada su bosanske šume bile obrasle zelenim lišćem. Za pretpostaviti je onda da su se sva zbivanja u ovoj kampanji dešavala u ljetno ili rano jesenje doba.

BIBLIOGRAFIJA

KRATICE

PLRE Prosopography of the Later Roman Empire, Cambridge University Press.

- Volume 1, 1971, od 260 do 395. god.
- Volume 2, 1980, od 395 do 527. god.
- Volume 3, 1992, od 527 do 641. god.

IZDANJA IZVORA/VRELA

Akti salonitanskih crkvenih sabora iz 530. i 533. god., 2008: *Akti crkvenih sabora održanih 530. i 533. u Saloni*, Radoslav Dodig – Škegro Ante (prijevod i komentari), *Povijesni Prilozi 35*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 9- 23.

Annales Cambriae, 1860, *Annales Cambriæ (444 – 1288)*, Williams (ab Ithel), John, *ed., London: Longman, Green, Longman, and Roberts.*

Annales Cambriae, 2002, *'Annales Cambriae, A.D. 682-954: Texts A-C in Parallel'*, Dumville, David N. (ed, and trans.), Department of Anglo-Saxon, Norse and Celtic, University of Cambridge.

Annales Cambriae, 2007, *Annales Cambriae. A Translation of Harleian 3859; PRO E.164/1; Cottonian Domitian, A 1; Exeter Cathedral Library MS. 3514 and MS Exchequer DB Neath, PRO E*, Remfry, P.M., Castle Studies Research and Publishing.

Annales Cambriae, 2010, *'Annales Cambriae, from Saint Patrick to AD 682: Texts A, B & C in Parallel.'* Gough-Cooper, Henry, The Heroic Age: A Journal of Early Medieval Northwest Europe, Issue 15

Anastasije Bibliotekar 1841, *Theophanis Chronographia ex recensione Ioannis Classeni, volumen II. Preacedit Anastasii Bibliothecarii Historia Ecclesiastica*, ed. Immanuel Bekker, Corpus Scriptorum historiae Byzantinae, Bonnae : Impensis ed Weberi.

Bede Venerabilis, 1896, *Hist. eccl. Venerabilis Baedae opera historica. Vol. 2,* ed. C. Plummer.

Bede Venerabilis, 1969, *Bede's Ecclesiastical History of the English People*, eds. Colgrave, Bertram; Mynors, R.A.B., Oxford: Clarendon Press.

Bede Venerabilis, 1991, *Ecclesiastical History of the English People*, Leo Sherley-Price. Revised by R.E. Latham, London: Penguin.

Geoffrey of Monmouth, 1951, *Historia regum Britanniae*, a variant version, ed. by Jacob Hammer, Medieval Academy Books, *No. 57*.

Geoffrey of Monmouth, 1966, *The History of the Kings of Britain*, trans. with introduction and index by Lewis Thorpe, Penguin Books: London.

Geoffrey of Monmouth, 2008, *The History of the Kings of Britain*, ed. and trans. by Michael Faletra, Broadview Books: Peterborough, Ontario.

Georgije Kedren 1838.:*Georgius Cedrenus*, *Ioannis Scylitzae ope, Vol. I – II*, ed. Immanuel Bekker, Bonn : Ed. Weberi.

Gildas i Nenije, 1841.: *The Works of Gildas and Nennius, ed. Giles John Allen, London : James Bohn.*

Gildas i Nenije, 1854.: *History of the Ancient Britons*, *ed. Giles John Allen. Oxford : W. Baxter.*

Gildas, 1978.: *The Ruin of Britain, and Other Works*, ed. and trans. by Michael Winterbottom, Arthurian Period Sources, 7, London: Phillimore.

Grgur I. .: Documenta Catholica Omnia. https://www.documentacatholicaomnia.eu/01p/0590-0604, SS Gregorius I Magnus, Registri Epistolarum, MLT.pdf , Preuzeto 1. VI. 2023. god.

Grgur I. 1894 .: Leo the Great, Gregory the Great, A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church, Vol. XII., Edinburgh – Grand Rapids, Michigan.

Pavle Đakon 1846.: *Festus grammaticus, De la signification des motsLivres I et II / Sextus Pompeius Festus*, trad. pour la première fois en français par M. A. Savagner, Panckoucke.

Pavle Đakon 1889.: *De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome. Edidit Aemilius Thewrewk de Ponor. Pars 1*. Budapest: Acad. litt. Hungarica.

Pavle Đakon 1913.: *Sexti Pompei Festi De verborum significatu quae supersunt cum Pauli epitome*. Leipzig: Teubner.*reprint*. Hildesheim: Olms. 1965.

Pavle Đakon, 2003.: *History of the Lombards*, trans. by Foulke, William Dudley. Peters, Edward (ed.), Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Pavle Đakon, 1907, *History of the Lombards*, trans. by Foulke, William Dudley. University of Pennsylvania.

Pojtingerova karta 1974.: *Tabula Peutingeriana, Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I antičke karte, Posebna izdanja knj. 17, Gavro A. Škrivanić, Beograd : Istorijski institut

Prokopije 1914.: *Procopius: History of the Wars, Vol. 1, Books 1-2: The Persian War*, H. B. Dewing, LCL.

Prokopije 1916.: *Procopius: History of the Wars, Vol. 2, Books 3-4: Vandalic War*, H. B. Dewing, LCL.

Prokopije 1916.: *Procopius, Vol. 3, Books 5-6.15: History of the Wars*, H. B. Dewing, LCL.

Prokopije 1924.: *Procopius: History of the Wars, Vol. 4, Books 6.16-7.35: Gothic War,* H. B. Dewing, LCL.

Prokopije 1928.: *Procopius: History of the Wars, Vol. 5, Books 7.36-8: Gothic War*, H. B. Dewing, LCL.

Prokopije 1935.: *Procopius, Vol. 6: The Anecdota or Secret History*, H. B. Dewing, LCL.

Prokopije 1940.: *Procopius, Vol. 7: On Buildings, General Index*, H. B. Dewing, LCL.

Pseudo – Maurikije, Vještina ratovanja (Strategikon), 1984, *Maurice's Strategikon* : *Handbook of Byzantine Military Strategy*, Thomas, Dennis T., Philadelphia: University of Philadelphia Press.

Ravenjanin 1860.: *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Gvidonis Geographica,* G. Parthey-M. Pinder, Berlin: F. Nicolai.

Ravenjanin[29] 1995.: Slobodan Čače, *Civitates Dalmatiae u «Kozmografiji» Anonima Ravenjanina.* Zadar: Arheološki muzej Zadar,

Teofan 1848.: *Theophanis, Chronographia*, *vol I. Textum Graecum continens,* Carolus de Boor (ed.), Academia regia Bavarica, Lipsiae : Teubneri.

Teofan 1982.: *The chronicle of Theophanes: an English translation of anni mundi 6095-6305 (A.D. 602-813)*, Harry Turtledove (ed.), University of Pennsylvania Press

Teofan 1997.: *The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284-813.* Cyril Mango and Roger Scott, Oxford

Teofilakt Simokata 1834.: *Theophylactus Simocatta, Historiarum libri octo*, Impensis ed. Weberi, Bonnae/Bon

Teofilakt Simokata 1986.: *The History of Theophylact Simocatta*, Michael and Mary Whitby, Oxford University Press

LITERATURA

[29] Djelo srednjovjekovnog pisca Gvidona (rano XII. st.) uveliko se slaže sa Ravenjaninovom "Kosmografijom", pa se u pogledu Dalmacije, podaci Gvidona i Ravenjaninove V. knjiige gotovo u potpunosti podudaraju (Čače, 1995, 8) i često zajedno navode (*Ravennatis anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*).

Barišić, Franjo – Rajković, Mila – Krekić, Bariša – Tomić, Lidija, 1955, Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije. Tom 1, SANU, (*Posebna izdanja CCXLI, Vizantološki institut 3),* Beograd

Bulić, Frane, 1904, S. Gregorio magno papa. Nelle sue relazioni colla Dalmazia (a. 590 – 604.) (Con tre Tav. n. I. – II. – III.), *Bullettino di archeologia e storia dalmata XXVII*, Split, 1 – 47 (*suppl.*)

Haldon, John F., 1984, *Byzantine Praetorians: An Administrative, Institutional and Social Survey of the Opsikion and Tagmata, c. 580–900*, Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.

Haldon, John F., 1999, *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204,* London: University College London Press (Taylor & Francis Group).

Haldon, John F. - Kennedy, Hugh, 2012, Regional Identities and Military Power: Byzantium and Islam, ca. 600–750, u *Visions of Community in the Post-Roman World: The West, Byzantium and the Islamic World, 300–1100*, Walter Pohl - Clemens Gantner - Richard Payne (eds.), Ashgate, 317–353.

Kazhdan, Alexander, ed., 1991, T*he Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford and New York: Oxford University Press.

Klaić, Nada, 1967, Historia Salonitana Maior, *Posebna izdanja, Knjiga CCCXCIX, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 55,* SANU, Beograd

Kovačević, Jovan, 1977, *Avarski Kaganat*, Beograd : Srpska književna zadruga.

Mesihović, Salmedin, Prilozi antičkoj topografiji Bosne i Hercegovine – dva toponima sa šireg jajačkog područja, *Godišnjak Bošnjačke kulturne zajednice „Preporod", god. IX*, Sarajevo, 2009, 171 – 185.

Mesihović, Salmedin, ANTIQVI HOMINES BOSNAE, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2011.

Mesihović, Salmedin, PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES. *Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2014.

Mesihović, Salmedin, *Dominat. Vlast gospodara*, O. D. FONT, Sarajevo, 2021.

Pašalić, Esad, 1960, *Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini,* Zemaljski

Piteša, Ante, 2003, Slaveni i rana hrvatska država, *VAHD, 95,* 471 – 518

Šišić, F., 1925, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* I, Zagreb.

Škegro, Ante, 2007, The Diocese of Ludrum (Ecclesia Ludroensis), *Povijesni prilozi 32*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 9.-24.

Škegro, Ante, 2008, Balojenska biskupija (ECCLESIA BALOIENSIS), Bosna Franciscana, Časopis Franjevačke teologije Sarajevo, *godina XVI, broj 28*, 174 – 190.

Škegro, Ante, 2008 A, Kriza grada Salone i Salonitanske Crkve u doba nad/biskupâ Natala i Maksima, Salonitansko-splitska crkva u prvom tisućljeću kršćanske povijesti. Zbornik međunarodnoga znanstvenog skupa u povodu 1700. obljetnice mučeništva sv. Dujma Split, 14.-15. svibnja 2004., Split : Crkva u svijetu - Splitsko-makarska nadbiskupija , 2008. 299-315

Škegro, Ante, 2008 B, Kontroverzni biskup Malho i tzv. Delminijska biskupija, *Archaeologia Adriatica 11*, Odjel za arheologiju Sveučilišta u Zadru, 519-527

Škegro, Ante, 2011, Barcenska biskupija – BARCENSIS ECCLESIA, *Histria Antiqua 20*, 449-456.

Treadgold, Warren T., 1995, Byzantium and Its Army, 284–1081. Stanford, California: Stanford University Press.

Wilkes, J. J. *History of the provinces of the Roman Empire, Dalmatia,* University of Birmingham, London, 1969.

Sažetak

Rad „Pohod kagana na provinciju Dalmaciju krajem VI. st.“ bavi se jednom od bitnijih epizoda u historiji ratovanja Romejskog carstva i Avarskog Kaganata. Krajem VI. st. Na obali Dunava došlo je do incidentne situacije između kagana i Priska, zapovjednika romejske vojske na Balkanu i Dunavu. Prisk je poslao taksijarha Guduina, koji je bio zapovjednik elitnog korpusa Optimatoi, da oslobodi Singidunum (današnji Beograd). To je kagan smatrao povredom ranijeg dogovora sa Romejima, i poveo je iznenadnu invaziju na provinciju Dalmaciju. U velikom pohodu osvojen je grad koji romejski i italijanski pisci (Theophylact Simocatta, Theophanes the Confessor, Anastasius the Librarian and George Kedrenos) u svojim narativima različito nazivaju kao Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve. Pored toga grada, osvojeno je i još 40 naselja, zadobijen veliki broj zarobljenika i golem ratni plijen. Saznavši o ovoj katastrofi, Prisk je poslao Guduina sa samo 2000 vojnika da izvidi situaciju. Guduin je vješto manevrirajući, pratio kaganatsku vojsku. Dobivši provjerene informacije o stanju u neprijateljskoj vojsci, Guduin je izveo iznenadni napad na odred od 2000 slavenskih ratnika koji su pratili zarobljenike i plijen. Napad je bio uspješan i Guduinovi vojnici su u potpunosti uništili protivnika, oslobodili sve zarobljenike i povratili ono što je kaganatska vojska opljačkala. Ova pobjeda je prinudila kagana da narednih 18 mjeseci miruje na dunavskom frontu. Grad koji se naziva kao Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve se do sada identificirao sa gradom Baloie poznatom sa *Tabula Peutingeriana* i *Ravennatis Anonymi Cosmographia* i koje se locira u području današnjih gradova i naselja Šipovo, Mrkonjić Grad, Baljvine. Po tim misljenjima, napad Kaganatske vojske je išao cestom Sirmium – Salona. Međutim, stojimo na stajalištu da napad nije išao tim pravcem, nego sa istoka iz Sirmiuma prema zoni Argentarije, dalje prema Gornjoj Bosni. Isto tako grad Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve može biti i neko drugo naselje, jer je korumpiranost njegovo imena u dostupnim narativima velika. Bitka između Guduinove vojske i Kaganatske armije se desila negdje u istočnoj Bosni. Istovremeno sa ovim zbivanjima, u provinciji Dalmaciji su se dešavali i previranja u crkvenim poslovima, radi čega je morao intervenirati i papa Grgur I. Veliki.

Summary

Paper "Khagan's attack to the province of Dalmatia at the end of VI. century" deals with one of the most important episodes in the history of warfare between the Byzantine Empire and the Avar Kaganate. At the end of VI. century on the banks of the Danube there was an incident between the Khagan and Priscus, the commander of the Byzantine army in the Balkans and the Danube. Priscus sent

the taxiarch Guduin, who was the commander of the elite corps called Optimatoi, to liberate Singidunum (today's Belgrade). The kagan considered this a violation of the earlier agreement with Constantinople, and led a sudden invasion of the province of Dalmatia. In a great campaign, the city was conquered, which Roman and Italian writers (Theophylact Simocatta, Theophanes the Confessor, Anastasius the Librarian and George Kedrenos) call differently in their narratives as Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve. In addition to that city, another 40 settlements were conquered, a large number of prisoners and huge war booty were obtained. Learning of this disaster, Prisk sent Guduin with only 2,000 soldiers to survey the situation. Skillfully maneuvering, Guduin followed the Khaganate army. Having received verified information about the state of the enemy's army, Guduin launched a surprise attack on a detachment of 2,000 Slavic warriors who were escorting prisoners and loot. The attack was successful and Guduin's soldiers completely destroyed the enemy, freed all the prisoners and recovered what the Khaganate army had looted. This victory forced the Khagan to stand still on the Danube front for the next 18 months. The town called Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve has so far been identified with the town of Baloie known from the Tabula Peutingeriana and Ravennatis Anonymi Cosmographia and which is located in the area of today's towns and villages Šipovo, Mrkonjić Grad, Baljvine. According to these opinions, the attack of the Kaganate army went along the road Sirmium - Salona. However, we are of the opinion that the attack did not go in that direction, but from the east from Sirmium towards the Argentaria zone, further towards Upper Bosnia. Likewise, the town of Bogkeis/Vogkeis, Balkes/Valkes, Balea, Balbe/Valve can be another settlement, because the corruption of its name in the available narratives is great. The battle between Guduin's army and the Kaganate army took place somewhere in eastern Bosnia. At the same time as these events, in the province of Dalmatia, there was also turmoil in church affairs, for which pope Gregory I. the Great had to intervene.

BIOGRAFIJA SA BIBLIOGRAFIJOM AUTORA

Salmedin Mesihović rođen je 5. IV. 1975. godine u Sarajevu gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U akademskoj 1995/1996. godini upisuje studij historije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na kojem je i diplomirao u oktobru 1999. god., na temu "Glasinačka kultura". Od aprila 2000. god. zaposlen je na istom Odsjeku kao asistent. Poslijediplomski studij iz arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisao je krajem 2001. god., i magistrirao na temu "Problem kulturne i etničke zajednice Autarijata" 7. VI. 2004. godine u Zagrebu. Naredne 2005. godine nastavio je školovanje na jednogodišnjem doktorskom studiju iz stare povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Doktorirao je na temi "Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba" 30. I. 2007. godine u Zagrebu. U martu 2009. godine izabran je u zvanje docenta na oblasti stari vijek na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, a u septembru 2013. godine izabran je u zvanje vanrednog profesora za istu oblast. U zvanje redovnog profesora za nastavne predmete iz drevnih civilizacija, klasične civilizacije i ilirskih studija prof. dr. sc. Mesihović Salmedin izabran je 2. VII. 2019. godine.

U dosadašnjem naučno-istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio sljedeće knjige: 1. ANTIQVI HOMINES BOSNAE. 2. Revolucije stare Helade i Rimske Republike. 3. Rimski vuk i ilirska zmija. Posljednja borba. 4. Progresivizam. 5. Popratna djela. Sabrani članci, opservacije, 34 komentara. 6. Zemlje antičkog Ilirika prije i poslije Milanskog edikta, koautorstvo. 7. Historija Autarijata. 8. PROCONSVLES, LEGATI ET PRAESIDES. Rimski namjesnici Ilirika, Gornjeg Ilirika i Dalmacije. 9. Ilirike. 10. ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije). 11. Filipike. 12. Historija Ilira, koautorstvo sa Amrom Šačić. 13. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji. 14. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan. 15. Tito i mi – jučer, danas, sutra, koautorstvo. 16. Drugo izdanje knjige "Tito i mi – jučer, danas, sutra", koautorstvo. 17. Helenske apoikije u Italiji i Siciliji, II (printano) izdanje. 18. Liberalna frakcija rimskog nobiliteta – Gaj Lelije i Scipion Emilijan, II (printano) izdanje. 19. Geneza zla. Agrarna kriza: ekonomski i socijalni pad Republike. 20. Hrestomatija. Origines. Izbor iz izvorne građe o nastanku rimskog svijeta. 21. Bitka za Ilirik. 22. Kraljevstvo pobunjenih robova. 23. Epizoda iz povijesti montiranih sudskih i političkih procesa – Progon braće Publija i Lucija Kornelija Scipiona. 24. Publije Mucije Skevola. Jurista, revolucionar, historičar. 25. Preci u nama. Genetičko blago Bosne i Hercegovine. Koautorstvo sa Damirom Marjanovićem i Draganom Primorcem. 26. CORNELIA AFRICANA MINOR, FILIA SCIPIONIS ET MATER GRACCHORVM. Prilog izučavanju

revolucionarne uloge žena u politici klasične civilizacije. 27. LEX SEMPRONIA AGRARIA. Prilog historiji revolucionarnog zakonodavstva. 28. Kako se kalio revolucionar. 29. Historijsko daleko zrcalo. 30. Tajna drevnog svijeta: Paladij / The secret of ancient world: Palladium. 31. Izvori o Troji, Ilionu, Wilusi. 32. Prva dalmatinska i Druga dalmatinska kohorta. 33. RIMLJANI – život, naslijeđe, sjećanje. 34. ORIGINES – Nastanak rimskog svijeta. 35. PRINCIPAT – Vlast "Prvog građanina". 36. DOMINAT – Vlast gospodara. 37. PRVA REPUBLIKA. 38. ILIRI – Postanci. 39. Ratni zločini u teoriji i praksi antičkog perioda. Hanibal, ratni zločinac!? 40. Atena i Pelazgi. 41. Principesi peregrinskih civitates provincije Gornji Ilirik / Dalmacije – Principes of civitates peregrinae in province Illyricum Superior / Dalmatia. 42. Magični svijet Ilira – Historija zaboravljene civilizacije, koautorstvo sa Amrom Šačić Beća i Edinom Veletovcem. 43. FONTES. Izvori za historiju rimskog svijeta, koautorstvo sa Dženanom Kahriman i Fadilom Hadžiabdićem. 44. Pjesme planina i mora. Kraljevi zmijskog prijestolja. 45. Scipionovsko stoljeće. Hrestomatija izabranih vrela. 46. Rimski grad na sarajevskom polju. Hrestomatija. 47. Priče iz Ilirije. Autarijati i Ardijejci. 48. Tragovi Batona. Vrela za historiju Velikog Ilirskog ustanka. 49. Tajna natpisa br. 46417. 50. Primjeri organizirane i protestne akcije ženske solidarnosti u Rimskoj Republici. 51. Zašto i kako ubiti tiranina? 52. Drevni grad u središnjoj Bosni. 53. Tragovi desitijatskog grada u Sarajevu.

U dosadašnjem naučno-istraživačkom radu Salmedin Mesihović je objavio sljedeće znanstvene studije i članke: 1. BiH kroz prizmu historijskog razvitka religijske misli. 2. Kontroverze u zamisli Apsoluta. 3. Zapad – Realnost i ideja. 4. Rimski vuk i kineski zmaj. Kinesko izaslanstvo Augustu? 5. Kritika suvremenih ideologija. 6. Maes, zvan i Titianos na putu u Hansku Kinu. 7. Rimsko izaslanstvo Hanskoj Kini. 8. Prapovijesne i protohistorijske gradine Sarajeva. 9. INSCRIPTIONES LATINARVM SARAEVONENSIS (sa kraćim pregledom naseobinske kulture u antičko doba) – doprinos historiji sarajevskog područja u antičko doba. 10. Ovidije i Ilirik. 11. Prapovijesne i protohistorijske gradine Sarajeva. Značenje, istraženost i potencijali budućih istraživanja. 12. Baton Breučki – predaja i kazna. Prilozi antičkoj historiji sjeveroistočne Bosne. 13. Hajdučija na tlu rimskih ilirskih provincija. 14. Blagaj u arheološkim istraživanjima. 15. Katera. (Kasnoantička i ranosrednjovjekovna utvrda). 16. SVPPLEMENTVM REBELLIO ILLYRICI I – Germanikova Pounjska ofanziva. 17. CIVES COLONIAE RIS... – Likovi s antičkih epigrafskih spomenika rogatičko-romanijskog područja. 18. Prilozi antičkoj topografiji Bosne i Hercegovine – dva toponima sa šireg jajačkog područja. 19. Dezitijati u rimskoj armiji. 20. Značenje željeznih mačeva u procesu razvitka ljudske kulture. 21. Podjela provincije Ilirik. 22. RES PVBLICAE SCRIBONIANI. 23. Thallóczy und die Untersuchung der Bezeichnung "Bosna". 24. Aevum Dolabellae –

Dolabelino doba. 25. Bistuenska porodica sa natpisa *CIL* III, 12 768. 26. Problem ubiciranja Desneka. 27. Transformacija identiteta Dezitijata kroz proces romanizacije. 28. Ime ilirskog naroda Dezitijata. 29. Plinijevske peregrinske civitates na prostoru današnje Bosne i Hercegovine. 30. Namjesnici provincije Gornji Ilirik / Dalmacije od 42. do 68. god. n. e. 31. HE[… ?]ASTEL […?] DAESITIATIVM. 32. Novootkriveni antički epigrafski spomenik iz Ljusine kod Bosanske Krupe. Koautorstvo sa mr. sc. Adnanom Kaljancem. 33. Antičko naselje uz Zimošnicu u Moštrima kod Visokog. 34. Baton – prilozi istraživanju naše ilirske i antičke baštine. 35. Votivna ara Jupitera Kapitolinskog. Koautorstvo sa Tarikom Silajdžićem. 36. Epigrafski spomenik iz Donje Šibenice kod Jajca. Koautorstvo sa Amrom Šačić i Edinom Bujakom. 37. Gaj Blosije i uloga stoičke filozofske misli na političku djelatnost plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha i nastanak popularske platforme i pokreta. 38. Aristonik i Država Sunca. I. dio. 39. Familija Publija Kornelija Dolabele. 40. Pobuna panonske armije 14. god. n. e. 41. Aristonik i Država Sunca. II. dio. 42. Baton Dezitijatski, dezitijatska politija i vizija ustanka. 43. Helenističke protokomunističke utopističke ideje i filozofska učenja. 44. Predstave ilirskih *ethne* u *augusteumu* u Afrodisiju. 45. Florov podatak o rudarstvu u središnjoj Bosni. 46. Ovid and Illyricum. 47. Otkrivanje homerovskog koda: Tersitov bijes. 48. Novi nalazi iz rimskog perioda u kakanjsko-vareškom području. Koautorstvo sa Samilom Beganović. 49. Troja između mitologije i dokumenata. 50. Novopronađeni epigrafski spomenik princepsa Mezeja u Jajcu. 51. Novi nalazi i perspektive arheoloških istraživanja urbanog i upravnog središta municipija *Aquae*. 52. Osi i Aravisci, Iliri? Na obalama Dunava. 53. Slučajevi Vistilije i Emilije Lepide, primjeri prožimanja seksa i visoke politike u ranom Principatu. 54. Arduba – "Visoki grad". 55. Tragovi kraja Aqu(a)e, njene municipalne jedinice i antičkog načina života na sarajevskom području. 55. Historijat Odsjeka za historiju/History of the Department of History.